

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Rode-Kruisplein (Mechelen, Antwerpen)

Projectcode: 2021L178
December 2021

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteur: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV.

Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksopdracht	9
1.2.1	Doelstelling	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	9
1.3	Werkwijze en strategie	10
1.3.1	Methode	10
1.3.2	Fysisch geografische situatie	10
1.3.3	Historische context en bekende archeologie vindplaatsen	10
1.3.4	Archeologische indicatoren	11
1.3.5	Verstoringshistoriek	11
1.4	Assessmentrapport	12
1.4.1	Introductie tot het projectgebied	13
1.4.1.1	Ruimtelijke situering	13
1.4.1.2	Geplande werken	14
1.4.2	Fysisch geografische en geologische situatie	18
1.4.2.1	Landschappelijke situering	18
1.4.2.2	Tertiaire lithostratigrafie	21
1.4.2.3	Quartaire lithostratigrafie	22
1.4.2.4	Bodemvormingsprocessen	23
1.4.3	Historische en archeologische voorkennis	24
1.4.3.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	24
1.4.3.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	28
1.4.3.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	30
1.4.3.4	Huidige gebruik en verstoringen	36
1.5	Synthese	39
2	Bibliografie	40

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	13
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	14
Figuur 5: Foto's bestaande toestand (bron: opdrachtgever).	15
Figuur 6: Synthese geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	16
Figuur 7: Snede geplande werken (bron: opdrachtgever).....	17
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	20
Figuur 12: Hoogteverloop, NW-ZO.	20
Figuur 13: Hoogteverloop, ZW-NO.	20
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	21
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	22
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).....	23
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).....	24
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Geopunt).	31
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de kaart van Braun & Hogenberg, 1575 (Bron: NGI Cartesius).	31
Figuur 20: Plattegrond van de stad Mechelen, rond 1575, naar het originele plan van Jan van Hanswijck, kopie door Jan-Baptist de Noter, 1812 (Bron: Beeldbank Mechelen).....	32
Figuur 21: Projectgebied bij benadering weergegeven op het plan van J. Bleau, opgenomen in Sanderus' Flandria Illustrata (ca. 1640).	32
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	33

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).	33
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).	34
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....	34
Figuur 26: Plan van de stad Mechelen uit 1936 (Bron: Regionale Beeldbank).	35
Figuur 27: Projectgebied weergegeven op een plan van 1945 (Bron: Regionale Beeldbank). 35	
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....	36
Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....	37
Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....	37
Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....	38
Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	38

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....	7
---	---

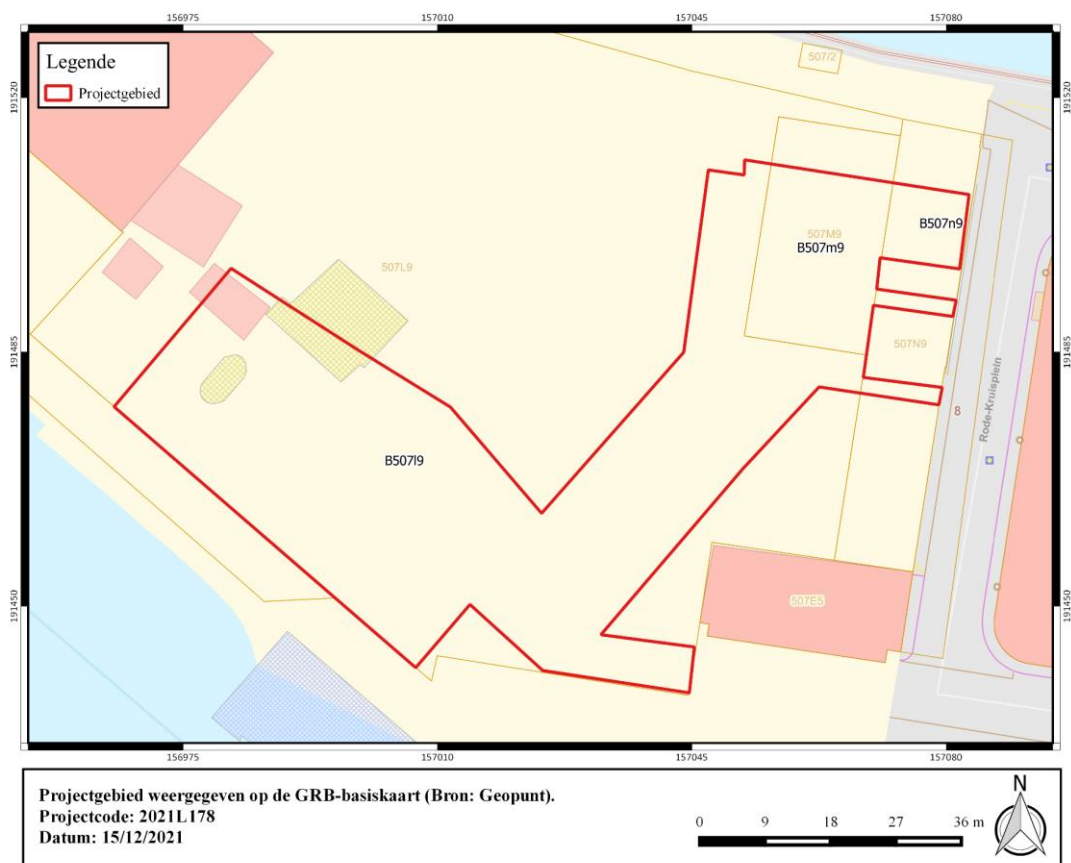
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

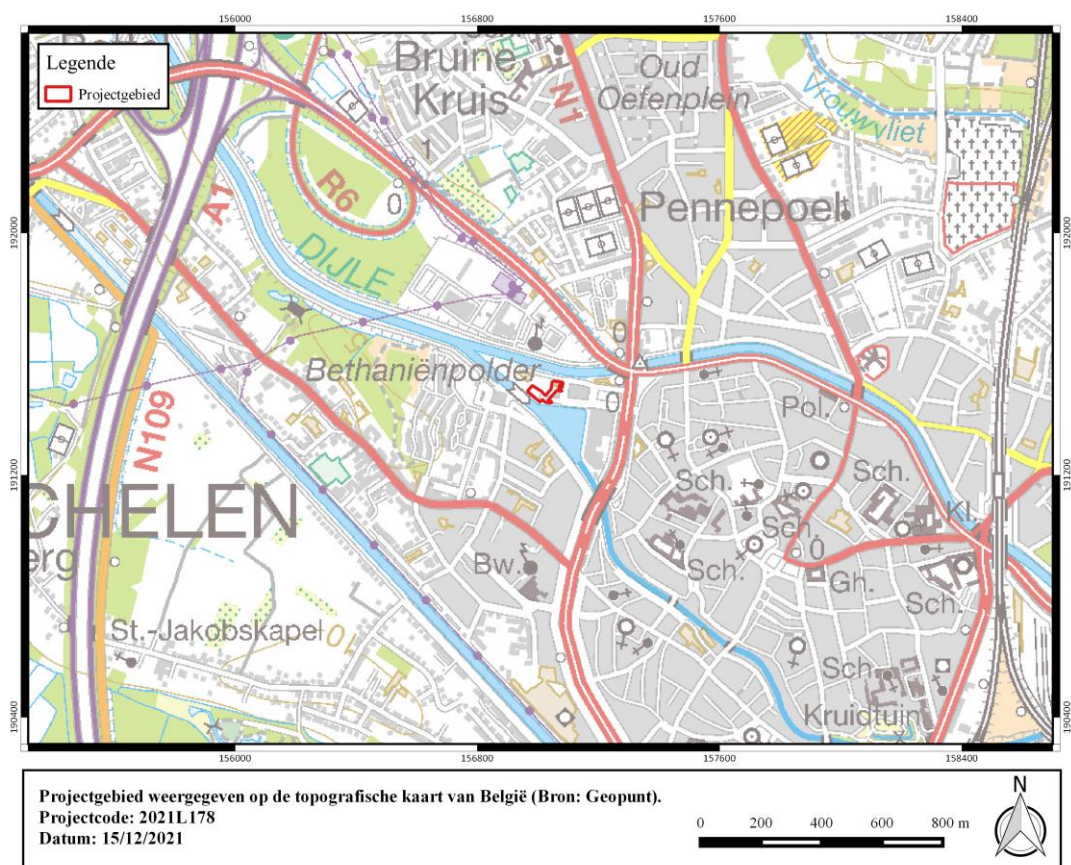
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Mechelen
	Deelgemeente	/
	Postcode	2800
	Adres	Rode-Kruisplein
	Toponiem	Rode-Kruisplein
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 156953 Y _{min} = 191431 X _{max} = 157094 Y _{max} = 191529
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Mechelen, Afdeling 2, Sectie B, nr's: 507l9, 507m9, 507n9 Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	/	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksoopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van de bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied.¹ Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een vastgestelde archeologische zone, noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 3335 m², vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Mechelen Rode-Kruisplein werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

¹ RUP Keerdoks site Mechelen 2017

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en de verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen

1.3.3 Historische context en bekende archeologie vindplaatsen

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek. De recente onderzoeken die voortvloeiden uit archeologienota's zijn geraadpleegd via loket.onroerend.erfgoed.be.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische bronnen, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen die zowel via Geopunt als via het Nationaal Geografisch Instituut (Cartesius) ter beschikking worden gesteld. Bijkomende cartografische bronnen zijn waar relevant bekomen via verder archiefonderzoek.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971, ter beschikking gesteld via Geopunt.

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Introductie tot het projectgebied

1.4.1.1 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen in Mechelen, in de provincie Antwerpen. Het terrein situeert zich aan de noordzijde van het Keerdok en grenst ten oosten aan het Rode-Kruisplein en ten noorden aan de Dijle. Het centrum (Grote Markt) situeert zich ca. 850 meter ten zuidoosten.

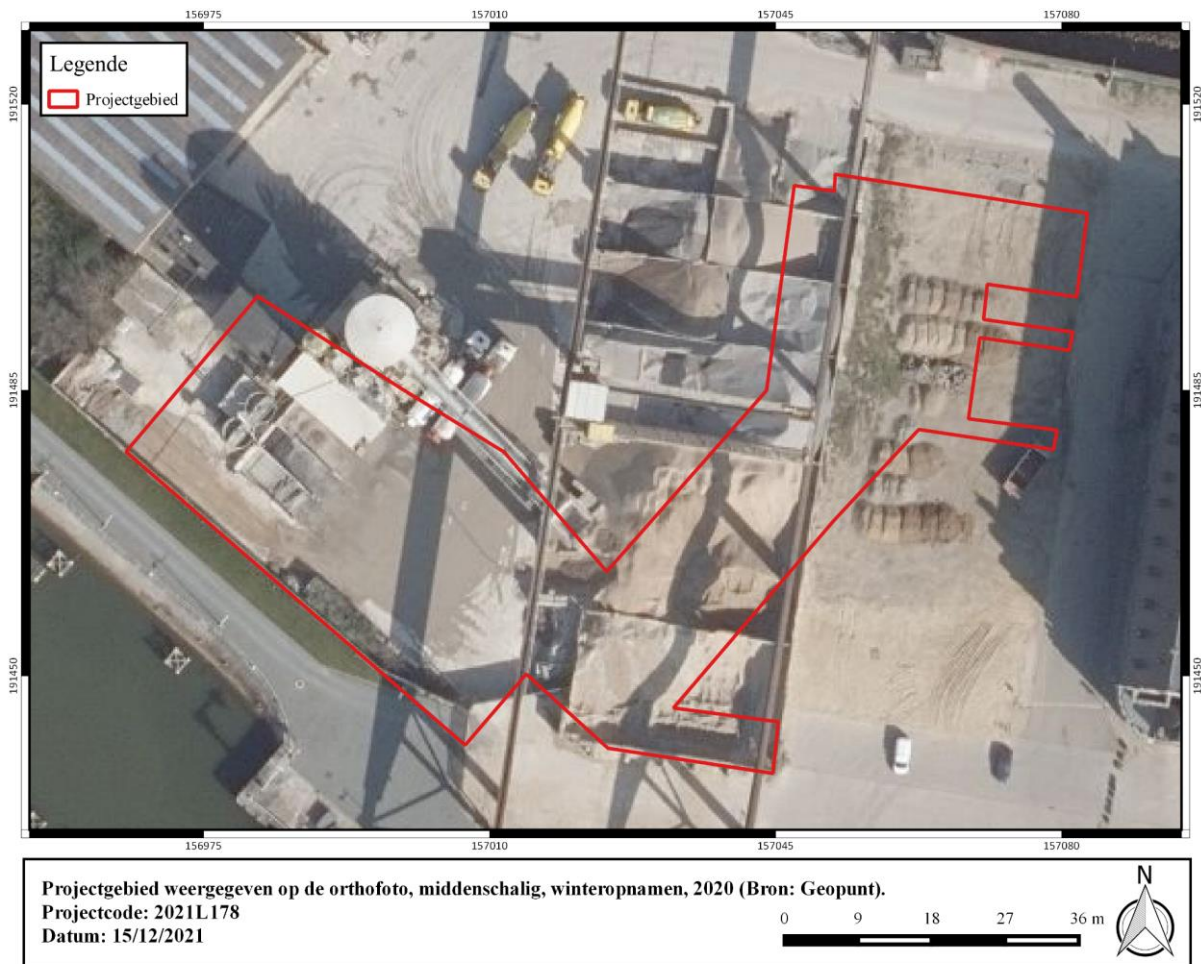

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Geplande werken

1.4.1.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 3335 m². Binnen de projectgrenzen situeren zich de voormalige gebouwen en stockagezones van een betoncentrale. Uit reeds uitgevoerde bodemonderzoeken kan afgeleid worden dat de bovenste 1,9 m van het profiel bestaat uit aangevulde gronden met steenfragmenten².

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

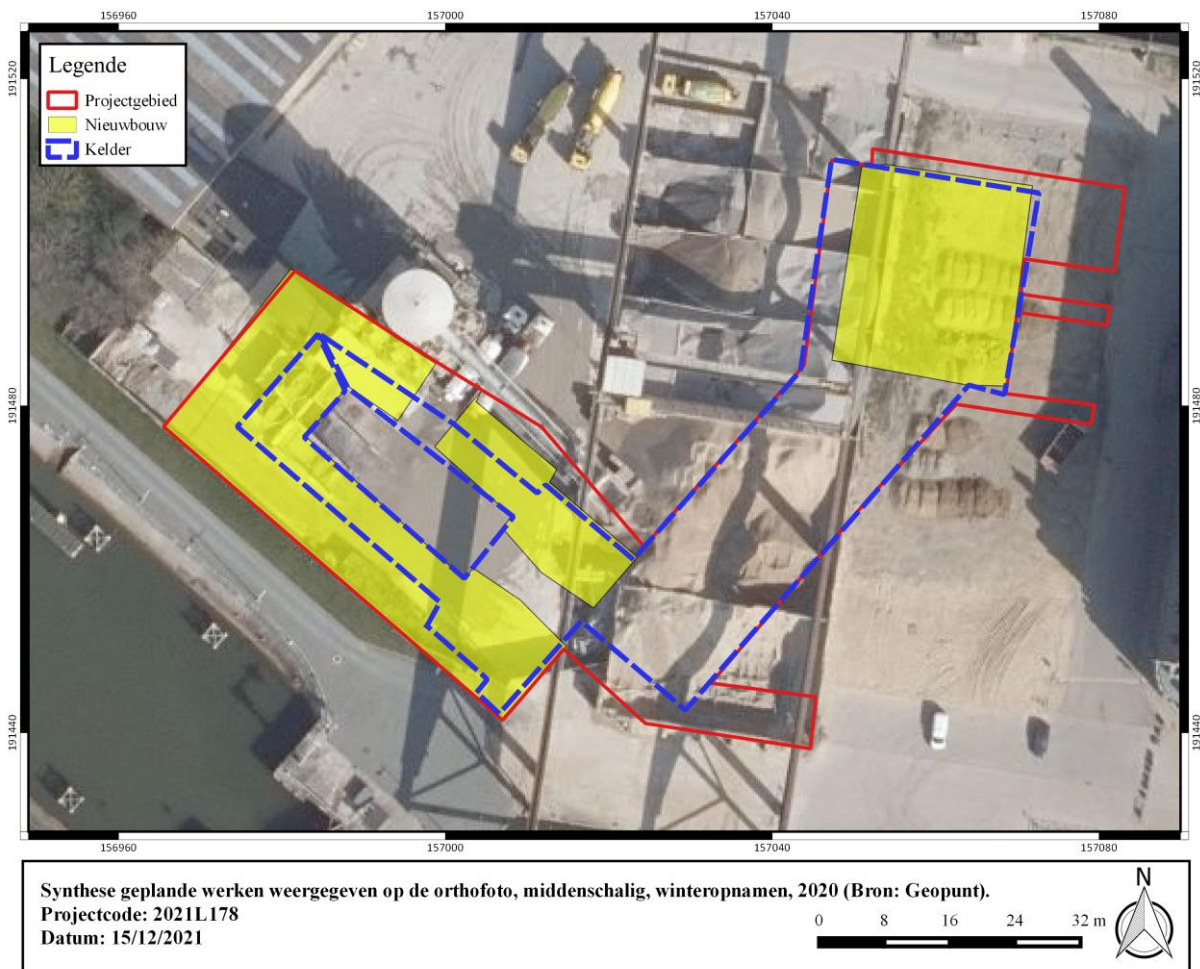
² S.N.,1996, Oriënterend Bodemonderzoek Rode-Kruisplein 8, Milieu Studiebureau Mestach, p. 9

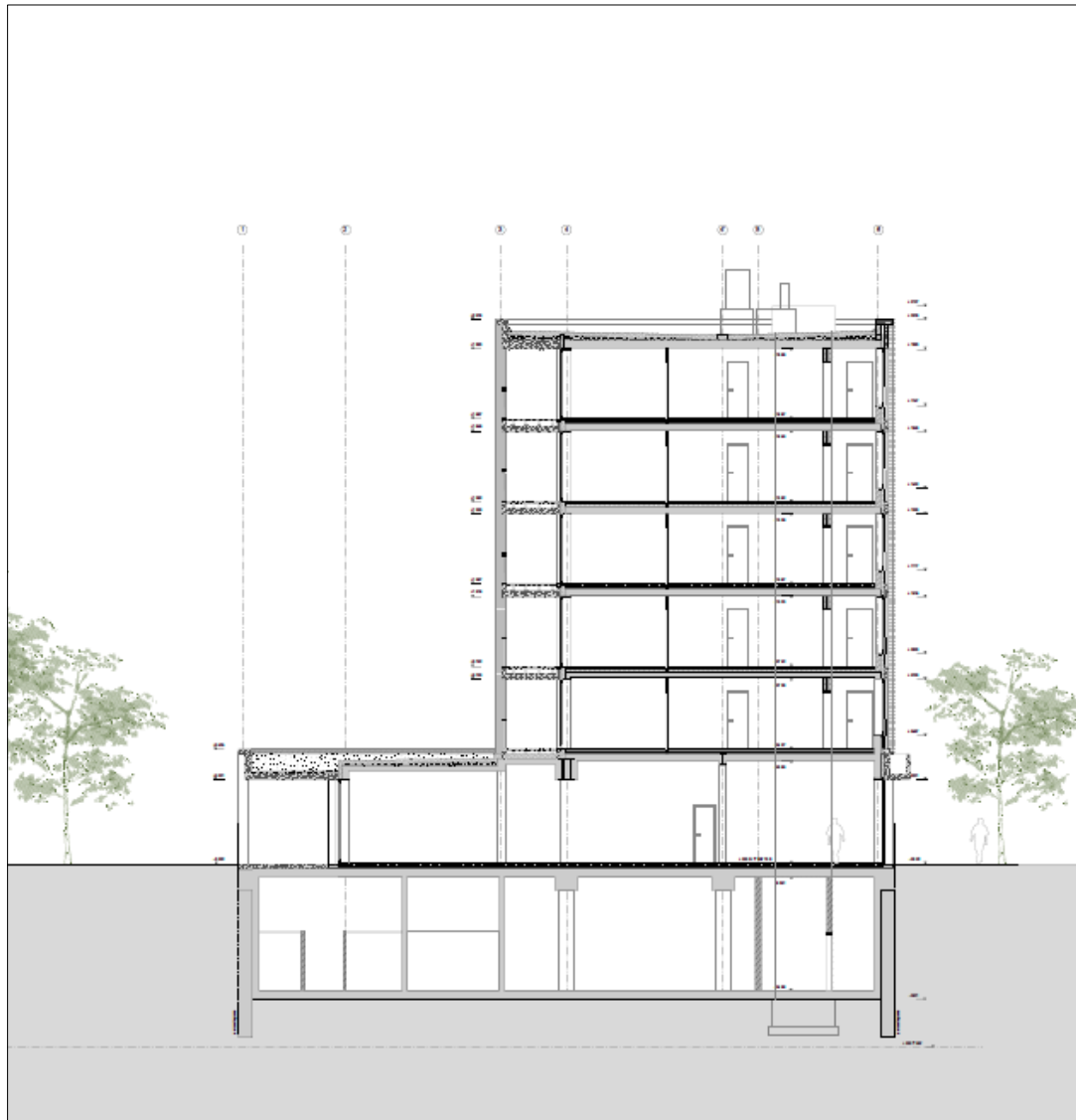
Figuur 5: Foto's bestaande toestand (bron: opdrachtgever).

1.4.1.2.2 Ontworpen toestand

De opdrachtgever plant de realisatie van twee nieuwe residentiële gebouwen met een ondergrondse parkeergelegenheid. Het noordelijke residentiële gebouw zal plaats bieden aan 35 appartementen, het zuidelijk residentiële gebouw zal plaats bieden aan 15 appartementen en een casco-ruimte voor een café-restaurant met buurtverzorgende functie. De gecombineerde footprint van beide gebouwen bedraagt ca. 1620 m². De ondergrondse parkeergelegenheid zal plaats bieden aan 40 wagens. Het kelderniveau wordt aangelegd tot op een diepte van ca. 530 cm-mv, inclusief vloerplaat, over een oppervlakte van ca. 2085 m². De rest van het terrein wordt verhard. Voor de verharding wordt een bodemingreep gerekend van ca. 50 cm-mv.

Figuur 6: Synthese geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

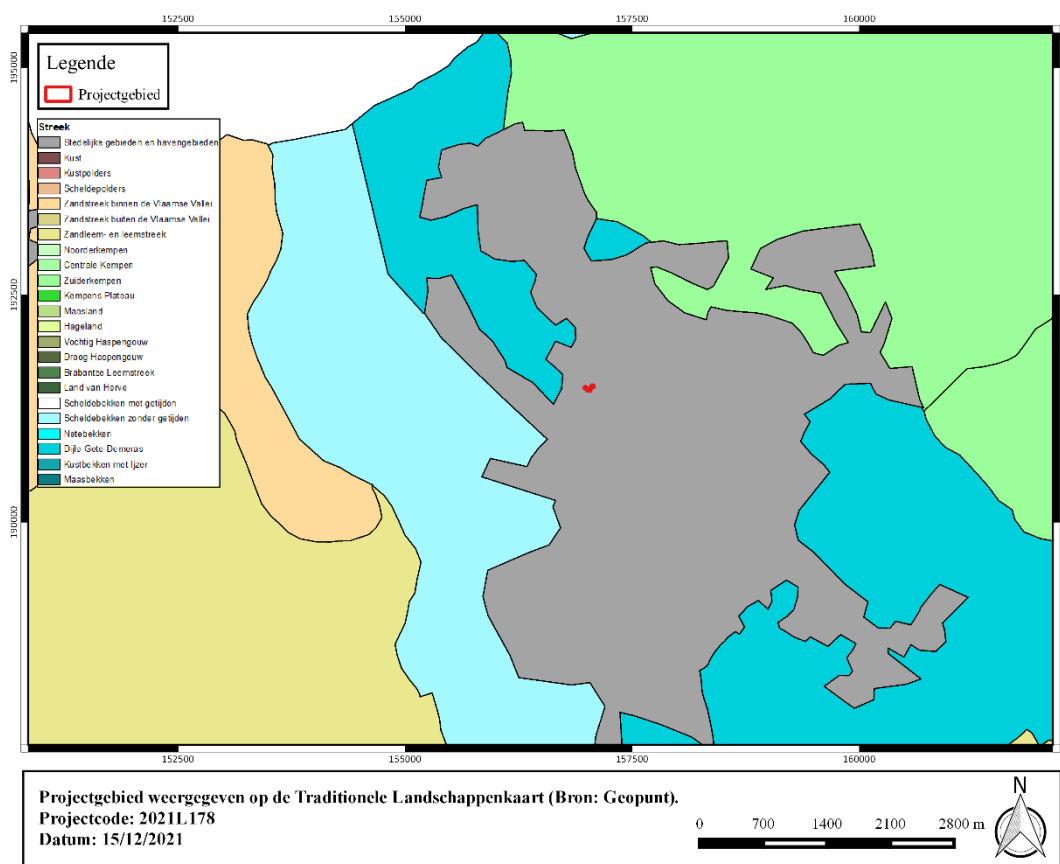
Figuur 7: Snede geplande werken (bron: opdrachtgever).

1.4.2 Fysisch geografische en geologische situatie

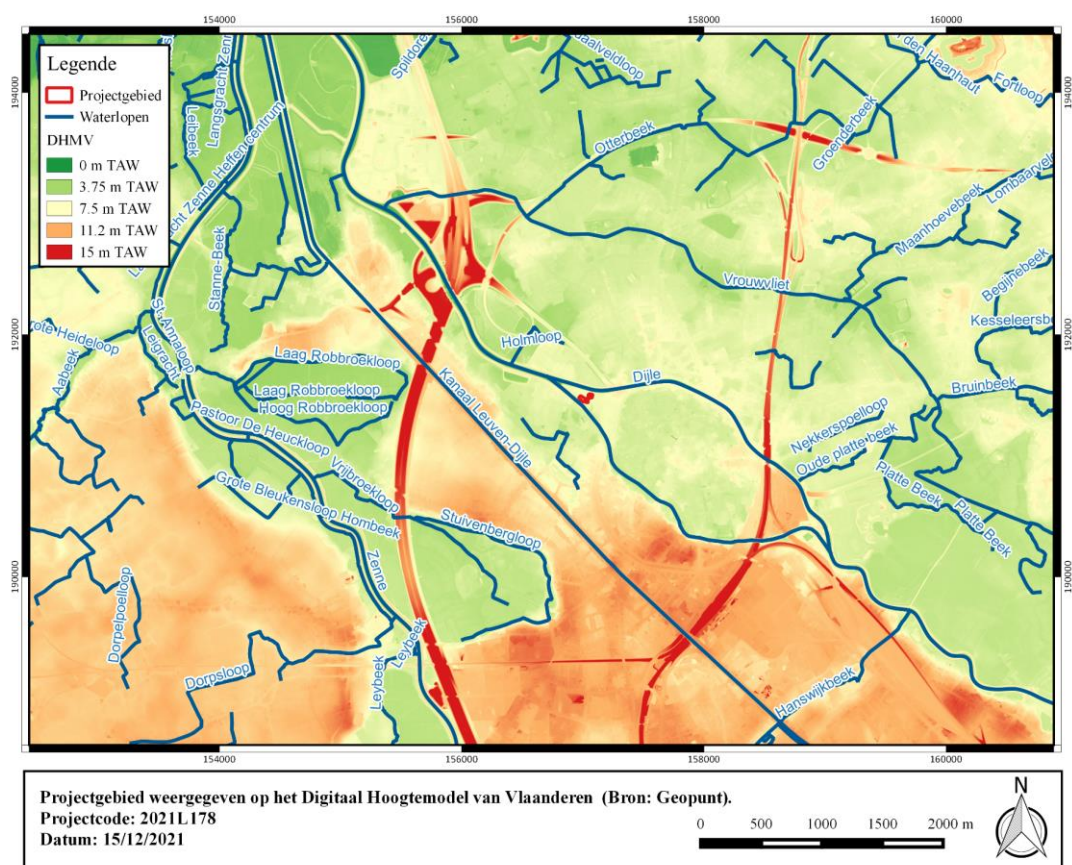
1.4.2.1 Landschappelijke situering

Het projectgebied is gelegen binnen stedelijke gebieden en havengebieden.

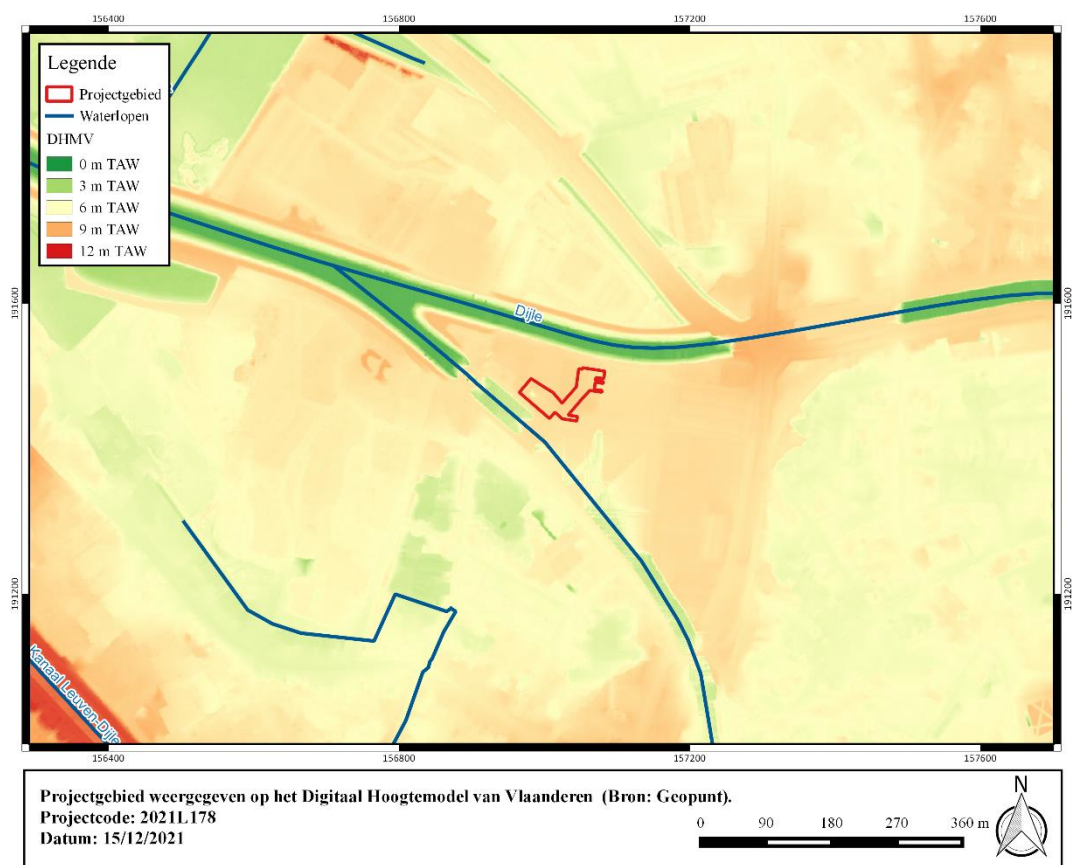
Het terrein is gelegen binnen het alluvium van de Dijle. De zone van het projectgebied werd vermoedelijk opgehoogd bij de realisatie van de Keerdokkaai. Het projectgebied is gelegen op een hoogteligging van ca. 6 – 7.7 m TAW. In het westelijk terreindeel situeert zich een put van 145 m² en een diepte van ruim 1 meter. Deze put is vermoedelijk het restant van een voormalige laad- en loszone. De centrale hoger gelegen taw-waarden zijn allicht het resultaat van de aanwezigheid van puinbergen. Het lijkt geen twijfel dat de bouwwerken binnen de projectgrenzen reeds maaiveldwijzigingen tot gevolg gehad hebben. De omvang van deze maaiveldwijzigingen is op basis van de beschikbare gegevens niet exact te bepalen.

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

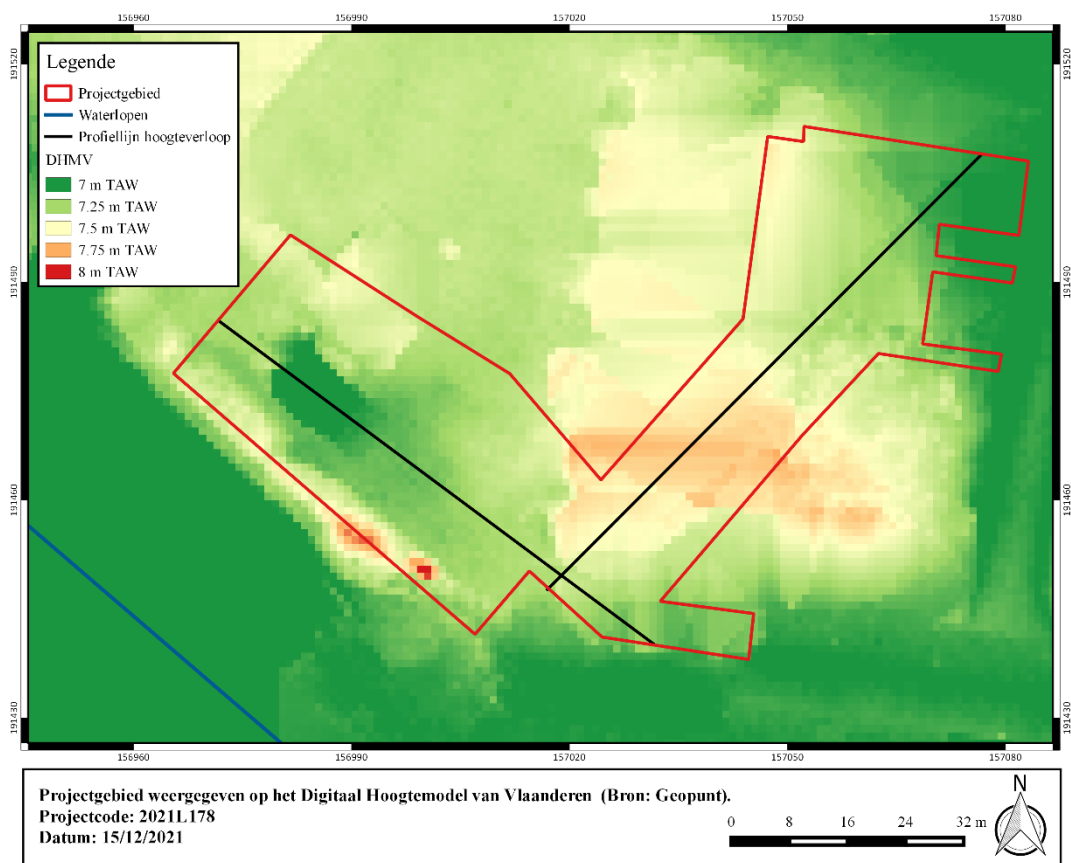

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

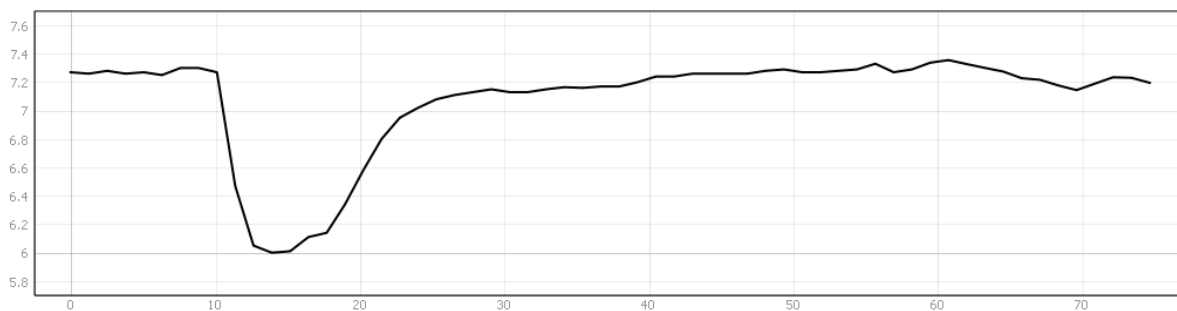

Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

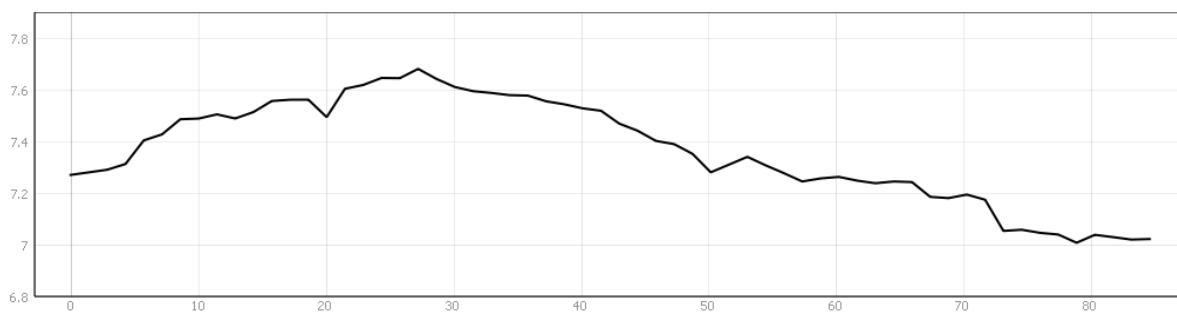

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 12: Hoogteverloop, NW-ZO.

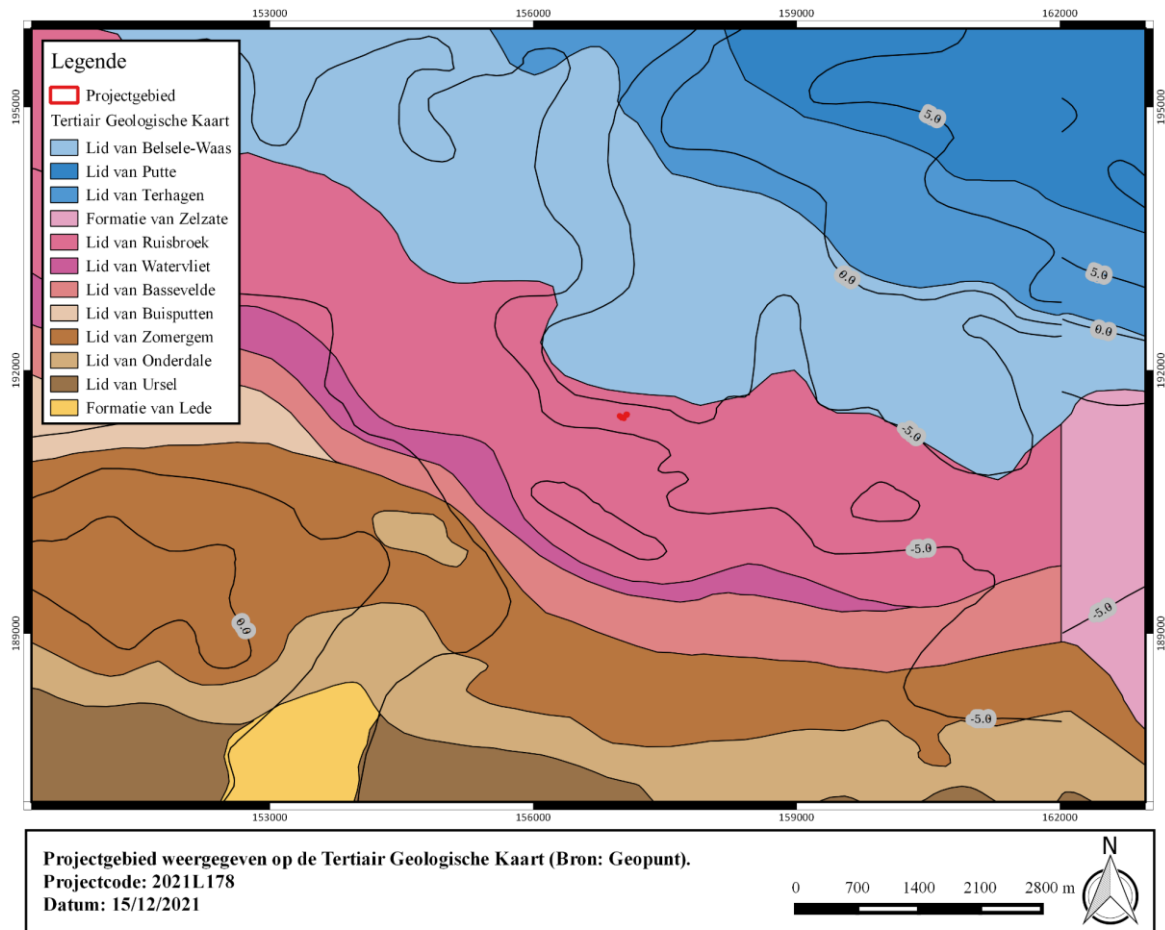

Figuur 13: Hoogteverloop, ZW-NO.

1.4.2.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Lid van Ruisbroek (Formatie van Niel)**. De Formatie van Niel bestaat uit zandige ondiep-mariene sedimenten.

Het Lid van Ruisbroek bestaat uit licht groengrijze fossilrijke zanden met soms grote oesterschelpen (*Pycnodonta callista*).

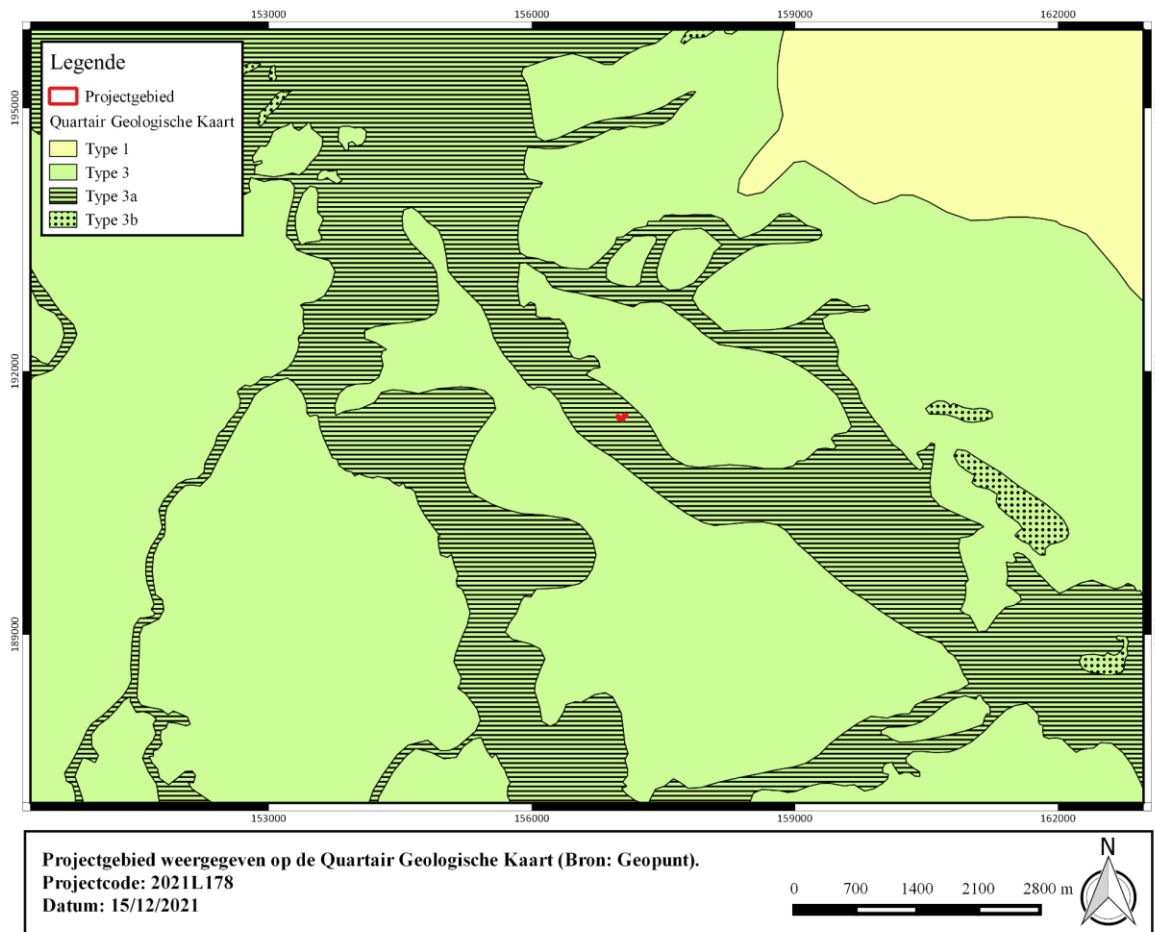

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.3 Quartaire lithostratigrafie

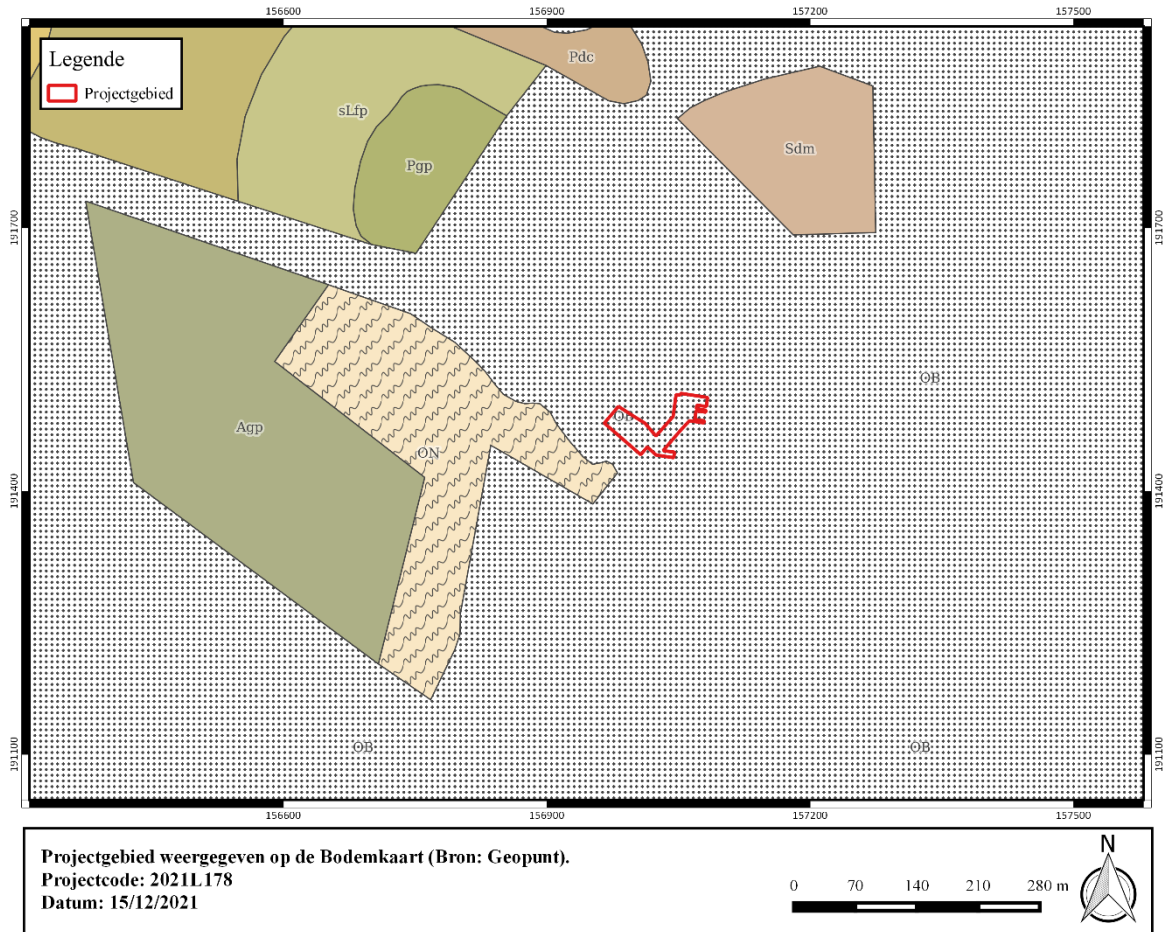
Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3a**. Het bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Binnen deze afzetting kunnen mogelijk hellingsafzettingen van het Quartair voorkomen. Lokaal kan deze eolische afzetting afwezig zijn. De top bestaat uit een fluviatiele afzetting (organochemisch en perimarien inclus) van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.4 Bodenvormingsprocessen

De bodemkaart geeft geen verdere info. Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

	Bron: Ribbens R., Robbrechts B. en Troubleyn L. 2007: Het archeologisch onderzoek aan de Winketkaai, Nieuwsbrief Stad Mechelen - dienst Archeologie 10, p. 2-5.
102262	Controle van werken, Opgraving (1983) Ijzertijd: aardewerk Romeinse tijd: basisscherf van een kruikamfoor – tegulafragment Vroege middeleeuwen: badorfkeramiek Volle middeleeuwen: aardewerk Late middeleeuwen: steenbakkerij - fragment van een natuurstenen vijzel met antropomorfe versiering.
102296	Controle van werken (1987) Late middeleeuwen: aardewerk - in het profiel aangesneden afvalkuilen met o.a. mosselschelpen; kunnen zowel aan de vroegere bewoning uit de 14de-15de eeuw als aan de 16de eeuw gekoppeld worden. 16 ^e eeuw: begijnhof
156159	Opgraving (1979) 16 ^e eeuw: enkele afvalputten, hoofdzakelijke gevuld met afbraakmaterialen, zoals bakstenen, tegels, kalkresten etc. en dierlijke beenderen, schelpen , aardewerk Bron: Vandenberghe St. 1982: Het oudheidkundig bodemonderzoek in het Mechelse in 1980 en 1981, Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen 85 (1981), 244-283.
156179	Toevalsvondst 17 ^e eeuw: aardewerk
156180	Opgraving (1982) Late middeleeuwen: afvalkuilen met aardewerk 16 ^e eeuw: vondst van een kandelaar in een waterput Bron: Vandenberghe S. & Raffo P. 1982: Stadsarcheologisch onderzoek te Mechelen (A'pen), Archaeologia Mediaevalis 5, p. 49-50.
160526	Mechanische prospectie, opgraving (2013) Late middeleeuwen: ophogingslagen, puinlagen, nivelleringslagen en enkele kuilen – waterputten Nieuwe tijd: zandwinningsputten

	Bron: Reyns N. e.a. 2015 Archeologische opgraving Mechelen - Winketkaai, Rapporten All-Archeo 156.
166184	Opgraving (1982) 16 ^e eeuw: kandelaar in waterput
166185	Opgraving (1977) Late middeleeuwen: afvalputten met zeer veel middeleeuws materiaal - ook verschillende beerputten – stort aardewerk – begraafplaats begijnhof – 12 waterputten – 2 begijnencellen Bron: Vandenberghe St. 1969: Archeologische opgravingen en vondsten te Mechelen, Handelingen van de Koninklijke Kring Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 73, p. 160.
166196	Indicator cartografie Late middeleeuwen: Begijnhof - in de jaren 1370 is men met de bouw begonnen, in 1578, tijdens de godsdiensttroebelen, totaal verwoest.
207520	Controle van werken (1963) Late middeleeuwen: 5 m fragmenten van gemetselde funderingen, waarschijnlijk afkomstig van het Groot Begijnhof. Bron: Kocken M. 1963: Opgravingen en vondsten, in: Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen 67, p. 221.
207949	Controle van werken (1996) 19 ^e eeuw: olieflesje
219730	Mechanische prospectie (2013) Late middeleeuwen: verschillende ophogingslagen en mogelijk een greppel die tot het grachtensysteem van het begijnhof behoorde Bron: Devroe A. e.a. 2013: Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Mechelen, Oscar Van Kesbeeckstraat, project Colruyt, BAAC Vlaanderen Rapport 75.

Recente onderzoeken in de omgeving van het plangebied

ID 11478 – Mechelen Eandistip PIB (2019)

Het plangebied Mechelen, Eandistip, situeert zich net buiten de stadskern van Mechelen. Het plangebied kan op de historische kaarten gesitueerd worden binnen het Groot Begijnhof extra muros van Mechelen. Dit betekent dat het een gebied is met een hogere archeologische verwachting. Bij elke werkput werd een recent ophogingspakket aangetroffen welke minstens 1.5 m diep ging. Dit ophogingspakket is in verband te brengen met de recente geschiedenis van het terrein, nl. de aanleg van de parking en werd dan ook niet mee beschreven en opgenomen in het archeologisch onderzoek. Duidelijke aanwijzingen voor menselijke occupatie stamden uit de 14e, 15e en 16e eeuw. Enkele fragmenten aardewerk dateerden vanaf de 13e eeuw. Deze datering komt overeen met de occupatiefase van het groot begijnhof van Mechelen welke in de 2e helft van de 13e eeuw gesticht werd en eind 16e eeuw (1578) verwoest werd op bevel van de het stadsbestuur. De metaalvondsten die gedaan werden konden gedateerd worden in dezelfde periode, net als het botmateriaal. Zowel het aardewerk als de metaalvondsten wijzen op een vrij welgestelde gemeenschap. Het gros van de vondsten omvat dagelijkse gebruiksvoorwerpen.³

ID 20357 - Mechelen Oscar Van Kessbeeckstraat PIB (2021)

Tijdens het proefputtenonderzoek werd een goed bewaarde podzolbodem aangetroffen. De vastgestelde goed bewaarde bodem brengt met zich mee dat er nog een potentieel tot het aantreffen van bewaarde steentijdsites aanwezig is binnen het onderzoeksgebied, dit in tegenstelling tot de initiële verwachting uit het bureauonderzoek. De site beschikt namelijk over een gelijkaardige landschappelijke ligging in het gunstige rivierlandschap van Mechelen als locaties als de Stompaertshoek en het Krijgsoefenplein waar ook (indicaties van) steentijdartefactensites aangetroffen werden. Verder werden in de proefputten 3 grachten aangetroffen die op basis van superpositie ouder zijn dan sporen gelinkt aan het begijnhof. De sporen van het begijnhof worden vooral gerepresenteerd door grafaflijningen in de meest zuidelijke werkputten. In de noordwestelijke werkput werd een muur aangetroffen die op basis van historisch kaartmateriaal gelinkt kan worden aan het begijnhof. Op basis van het aanwezige aardewerk in de insteek, kan ook de aanwezige waterput in dezelfde periode geplaatst worden. Tot slot werden in de noordoostelijke proefput nog twee recentere paalkuilen en twee recentere kuilen aangetroffen.⁴

ID 10111 - Mechelen Ernest Wijnantsstraat – PIB 2018

Uit het proefsleuvenonderzoek blijkt dat het terrein grotendeels verstoord is. Omwille daarvan kan gesproken worden van een slecht bewaard bodemarchief ter hoogte van het onderzoeksgebied. Er werden geen andere of oudere sporen aangetroffen. Er is bijgevolg geen sprake van een waardevolle archeologische vindplaats die verder onderzocht moet worden.

³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/11478>

⁴ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/20357>

1.4.3.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

De Dijle loopt vlak langs de steilrand die de linkerzijde van het brede rivierdal markeert, terwijl de rechteroever geleidelijker oploopt. Vanuit oostelijke richting dringt een zandrug diep het moerassige rivierdal binnen, waardoor beide oevers plaatselijk met elkaar verbonden zijn. Dit maakt deze locatie een ideale oversteekplaats, allicht de enige in de wijde omtrek. Vermoedelijk was deze oversteekplaats oorspronkelijk niet meer dan een voorde, eventueel met een met stenen verstevigde bedding en een eenvoudige houten brug. Het strategisch belang van deze flessenhals was aanzienlijk. In de vroege middeleeuwen vormde de Dijle immers vermoedelijk de grens tussen de pagi Brabant en Rijen, die zich respectievelijk op de linker- en rechteroever situeerden. Er zijn aanwijzingen dat zich op beide oevers verdedigingswerken bevonden, al dan niet met residentiële functie.

Wie controle had over de oversteekplaats op de Dijle had ook controle over een belangrijk deel van het economisch verkeer in de regio. Op de linkeroever van de oversteekplaats was een portus gegroeid. Wellicht ging men om die reden over het bouwen van een eerste halfcirkelvormige omwalling op de linkeroever. Bij archeologisch onderzoek in 2001 op de site Lamsot werden restanten van deze omwalling vastgesteld. Deze bestond uit een 12 meter brede droge gracht en een aarden wal. Delen van de houten beschoeiing konden worden gedateerd in de periode rond 1200. Het tracé van de oudste omwalling is tot op heden bewaard in het stratenpatroon. Net buiten de omwalling stond de Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijlekerk.

Op de rechteroever van de Dijle, die lager gelegen was, zijn uit die periode geen sporen van verdedigingswerken aangetroffen. Mogelijk bood de moerassige omgeving voldoende bescherming. Er wordt aangenomen dat het nederzettingsareaal aan deze zijde van de Dijle aanvankelijk beperkt was tot de hoger gelegen landtong. De lager gelegen delen kwamen pas later in aanmerking voor bewoning. Terwijl zich op de linkeroever een portus vormde, groeide de kop van de landtong uit tot een religieus centrum. Mechelen werd vermoedelijk al in de 6^e 7^e eeuw gekerstend door Rombout en werd een belangrijk bedevaartsoord. Op basis van geschreven bronnen wordt verondersteld dat de verering van Sint-Rombout aanleiding gaf tot het ontstaan van een vroegmiddeleeuwse abdij. Het kapittel wordt voor het eerst vermeld in 1024-1025 en verwierf in 1134 de parochierechten van Mechelen. De locatie van de vroegmiddeleeuwse abdij, die verlaten werd bij de invallen van de Noormannen, is tot op heden onbekend. De oudste vermelding van de abdij zou dateren uit 870.

De aanwezigheid van de relieken van Sint-Rombout zal een motor geweest zijn voor de ontwikkeling van de nederzetting op de rechteroever. Hoewel archeologisch onderbelicht, zijn er toch indicaties voor menselijke aanwezigheid, met name enkele losse vondsten ter hoogte van het Sint-Romboutskerkhof. Vanuit het kapitteldomein vertrok een waaiervormig netwerk van wegen. Een van de belangrijkste wegtracés liep over de eerder genoemde landtong richting Heist-op-den-Berg en verder naar het oosten, richting Luik. Op het einde van de vroege en tijdens de volle middeleeuwen waren het de Luikse prinsbisschoppen die in Mechelen de lakens uitdeelden.

Vanaf de late middeleeuwen, met de komst van de familie Berthout, ging de stad steeds meer een eigen koers varen. Mechelen kende in de 13^e eeuw een onwaarschijnlijke bloeiperiode, zowel economisch als bestuurlijk. Deze bloeiperiode werd bekroond met een tweede stadsomwalling uit 1264-1268 die beide oevers verenigde en plaats creëerde voor nieuwe bouwgronden en nijverheden. Hiertoe werden de lager gelegen, nattere terreinen binnen de stadsomwalling opgehoogd. Ook een aantal religieuze orden, zoals de minderbroeders, hadden zich inmiddels in de stad gevestigd.

Diverse werven, markten en hallen, onder meer voor de verkoop van het Mechels kwaliteitslaken, waren op hun beurt de veruitwendiging van het economisch belang van de stad.

De komst van de Bourgondiërs, vanaf het einde van de 14^e eeuw, luidde een nieuwe bloeiperiode in. Als gevolg van de bouwwoede van de in Mechelen gevestigde hoogwaardigheidsbekleders, edelen en patriciërs werd Mechelen de stad van de paleizen. Ook tal van abdijen droegen hun steentje bij door de bouw van refugia, letterlijk vertaald vluchthuizen, doch duidelijk getuigend van de financiële status van deze kerkelijke instellingen.

In de 16^e eeuw keerde het tij voor Mechelen, ten gevolge van de verhuis van de bestuurlijke instellingen en hofhouding naar Brussel, de ontploffing van de Zandpoort en de godsdiensttroebelen in kader van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Talrijke kloosters werden vernield in het licht van de Beeldenstorm. Tegen het eind van de eeuw keerden de kloosterlingen terug, maar uit veiligheidsoverwegingen gingen ze zich voornamelijk binnen de stadsomwalling vestigen, waardoor er een sterke toename was van het aantal kloosters *intra muros* in de 17^e eeuw. De veiligheid van de binnenstad was desalniettemin van korte duur, enerzijds door de afschaffing van een aantal kerkgemeenschappen door Jozef II in de 18^e eeuw maar vooral door de gevolgen van de Franse Revolutie na 1789. De Franse Revolutie bracht een verbeurdverklaring van zowat alle kerkelijke goederen teweeg en een ruim aantal kloosters werden omgevormd tot kazerne, arsenaal of militair hospitaal. De komst van de Fransen betekende ook het einde van de vesting Mechelen. In de loop der eeuwen was de laatmiddeleeuwse stadsomwalling stelselmatig aangepast en uitgebouwd als antwoord op nieuwe belegeringstechnieken. De door het slechten van de omwalling vrijgekomen gronden werden deels verhuurd of verkocht en deels ingericht als brede schaduwrijke boulevards. De stadsgracht werd verpacht als visplaats en pas omstreeks het midden van de 19^e eeuw gedempt. Van de twaalf stadspoorten rest vandaag enkel nog de Brusselpoort, gebouwd omstreeks 1300.

In de 19de eeuw liet ook de industriële revolutie haar sporen na. Mechelen werd een van de belangrijkste knooppunten van het Belgische spoorwegennet. In de 19^e eeuw kwamen binnen Mechelen ook talrijke scholen tot ontwikkeling. Aan het einde van de 19^e eeuw werd ook werk gemaakt van het verder droogleggen van de stad. Om hygiënische redenen werden zowat alle vlietjes gedempt en vervangen door riolering en bij het begin van de 20ste eeuw werd de Afleidingsdijle aangelegd die tot doel had het overvloedige water om de stad te leiden opdat de binnenstad in de toekomst gespaard zou blijven van overstromingen. De strijd tegen het water blijkt overigens een rode draad doorheen de Mechelse geschiedenis en is in grote mate bepalend geweest voor de opbouw van het bodemarchief in de binnenstad. Opeenvolgende ophogingslagen, aangebracht bij het begin van zowat elke nieuwe bewoningsfase in een poging om de voeten droog te houden, vormen immers een buffer die de bewaring van de archeologische sporen positief heeft beïnvloed. Op sommige plaatsen bevindt de moederbodem zich op 3 m of meer onder het huidige straatniveau, met als gevolg dat onder de vloer van 19^e-eeuwse kelders nog middeleeuwse sporen bewaard kunnen zijn.⁵

⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Historische stadskern van Mechelen [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140035> (Geraadpleegd op 03-09-2021)

1.4.3.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

Gelet op de ouderdom van onderstaande kaartmateriaal dient de nodige historische kritiek in acht genomen te worden. De kaarten hebben een indicatief karakter. De aanwezigheid van bebouwing binnen de projectgrenzen kan op basis van de kaarten alleen geenszins uitgesloten worden.

De oudste cartografische weergave van het plangebied is op de Deventerkaart uit ca. 1560. De kaart schetst een uniek beeld van de stad voor de vernielingen van de Beeldenstorm. Het plangebied situeert zich buiten de 13^e-eeuwse stadsversterking. Het plangebied is niet bebouwd en wordt op de kaart geflankeerd door waterlopen die de verbinding vormen tussen de Dijle en de gracht rondom het Groot Begijnhof ten noorden. Verder ten oosten van het plangebied situeert zich een groep woningen die zich concentreert rondom een kerkgebouw. Deze cluster wordt aangeduid met de benaming Bhienberg (Blijdenberg).

Het plan van Braun & Hogenberg uit 1575 geeft een gelijk beeld weer. Het plan van Jan van Hanswijck lokaliseert het projectgebied ten noorden van het klooster van Blijdenberg. Het terrein is niet bebouwd en lijkt in gebruik als weide. Mogelijk werd het open terrein in de vallei van de Dijle ingericht als *bleekweide* toebehorende aan het Groot Begijnhof. Op het plan van J. Bleau zijn de kloostercomplexen van Thabor en Blijdenberg niet langer weergegeven. De stadsversterking van Mechelen is duidelijk uitgebreid met een aantal ravelijnen. Het projectgebied valt niet samen met de stadsversterkingen en is niet bebouwd.

De Ferrariskaart karteert het plangebied als weiland. Het vochtige terrein langs de Dijle, in het schotsveld van de stadsversterking, was allicht weinig geschikt voor bewoning. De 19^e-eeuwse kaarten geven een gelijk beeld weer. Op de Poppkaart staan de weilanden waartoe het projectgebied behoort aangeduid met het toponiem *Beggyne-weiden*, wat indicatief kan zijn voor een gebruik als bleekweide. De kaart geeft wel geen parallelle waterloopjes weer die typerend zijn voor dergelijke bleekweides.

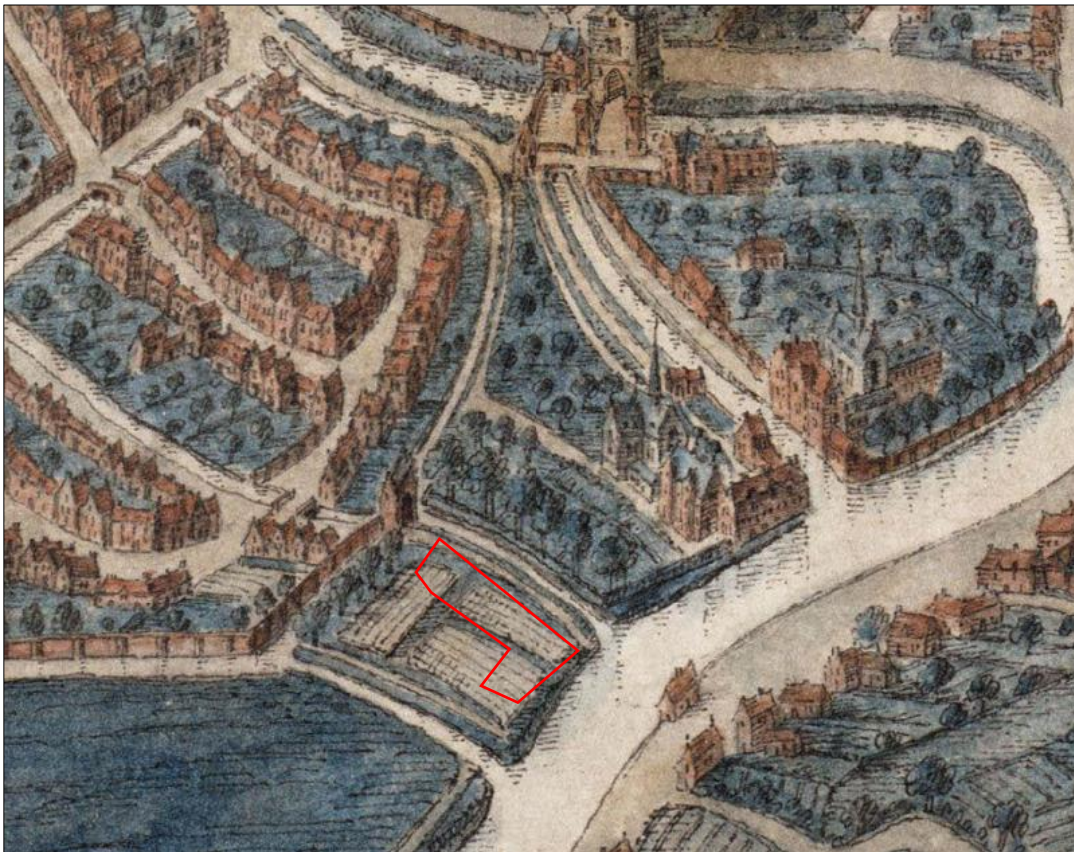
In 1905-1907 wordt precies ten zuiden van het projectgebied het Keerdok uitgegraven. Het is een dok voor binnenscheepvaart op de plaats waar de Dijle de stad verlaat. De realisatie van dit dok betekent een kantelpunt in de bebouwingshistoriek van het plangebied. Op twee getekende stadsplannen uit 1936 en 1945 is het huidige Keerdok duidelijk waar te nemen. Op het stadsplan uit 1945 is binnen de projectgrenzen reeds bebouwing ingetekend. Deze bebouwing zou de decennia daarna geleidelijk toenemen.

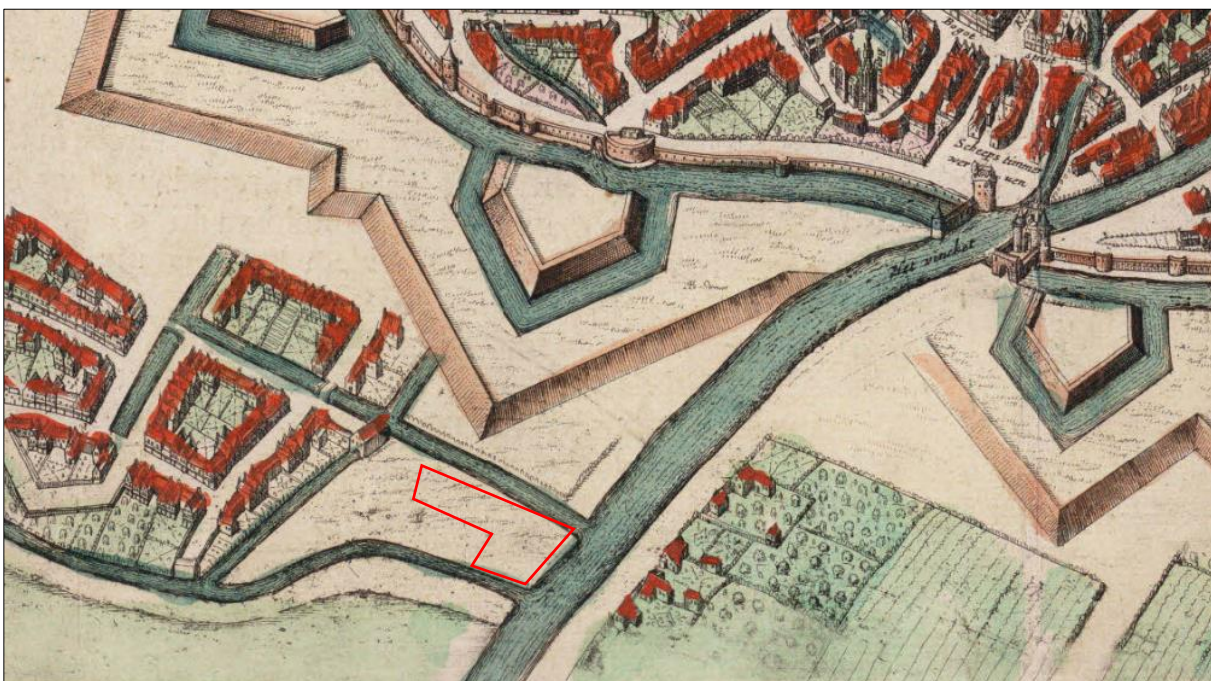
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Geopunt).

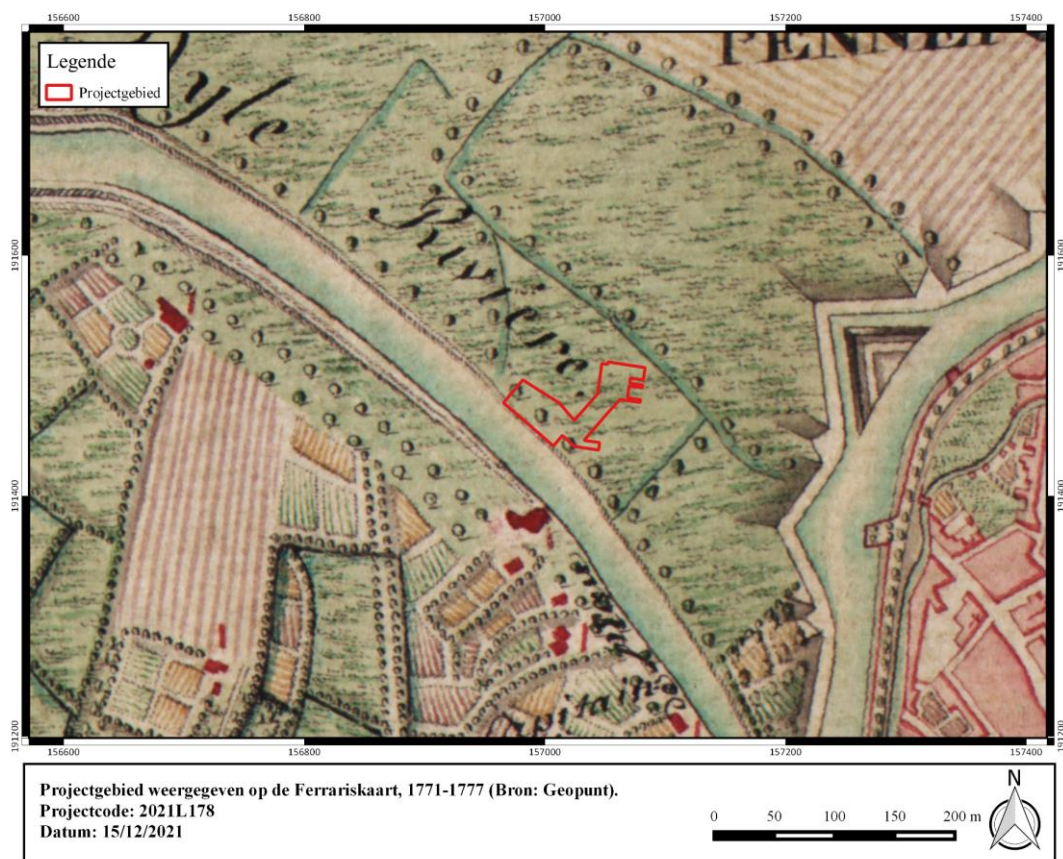
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de kaart van Braun & Hogenberg, 1575 (Bron: NGI Cartesius).

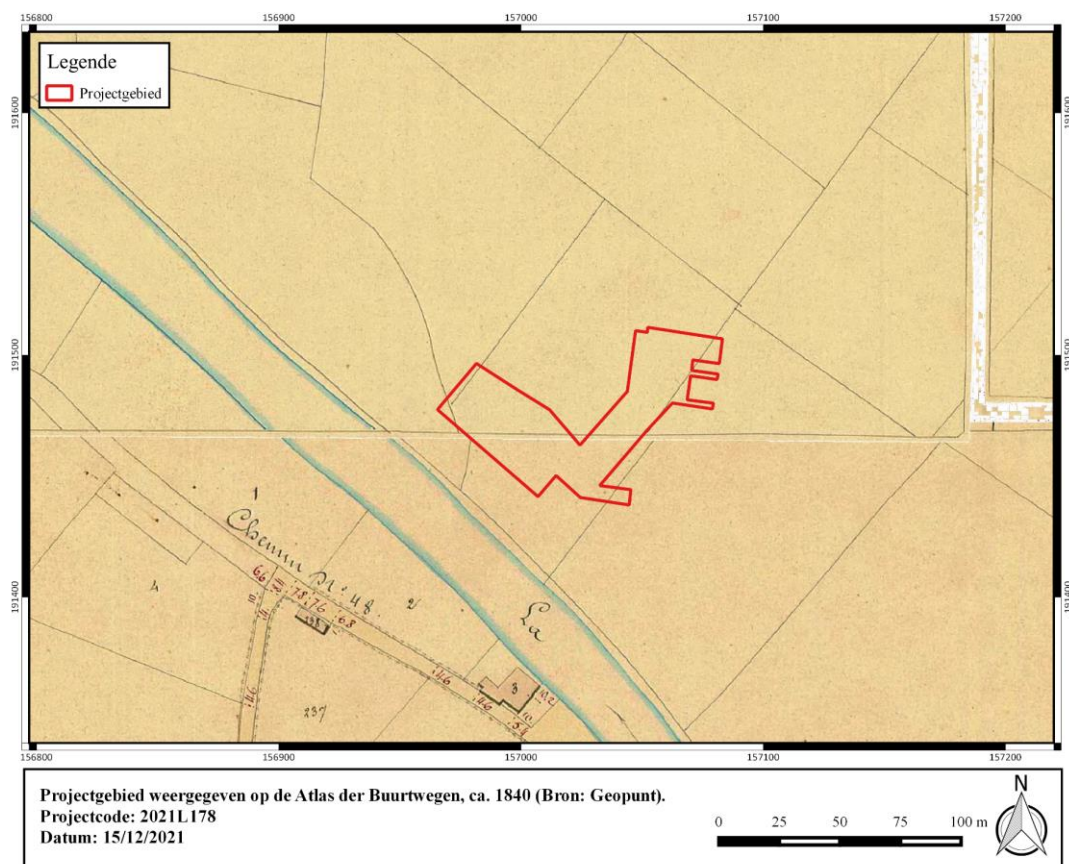
Figuur 20: Plattegrond van de stad Mechelen, rond 1575, naar het originele plan van Jan van Hanswijck, kopie door Jan-Baptist de Noter, 1812 (Bron: Beeldbank Mechelen).

Figuur 21: Projectgebied bij benadering weergegeven op het plan van J. Bleau, opgenomen in Sanderus' Flandria Illustrata (ca. 1640).

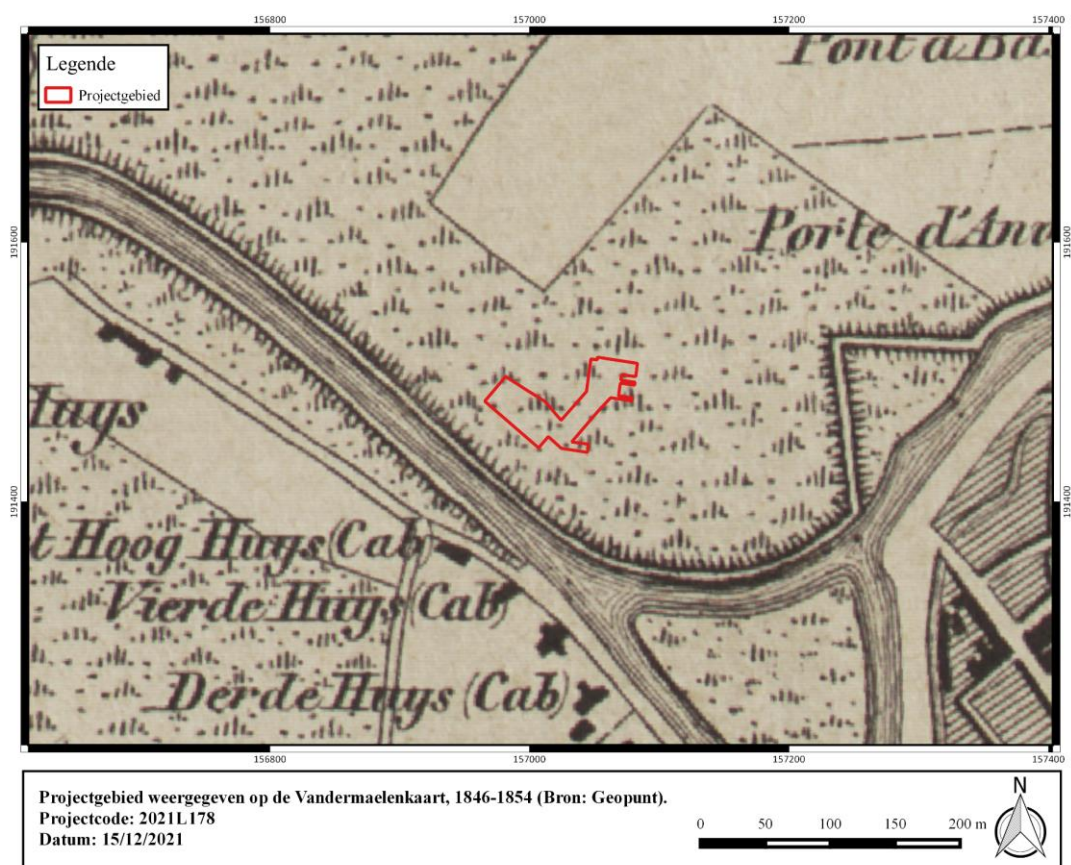

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

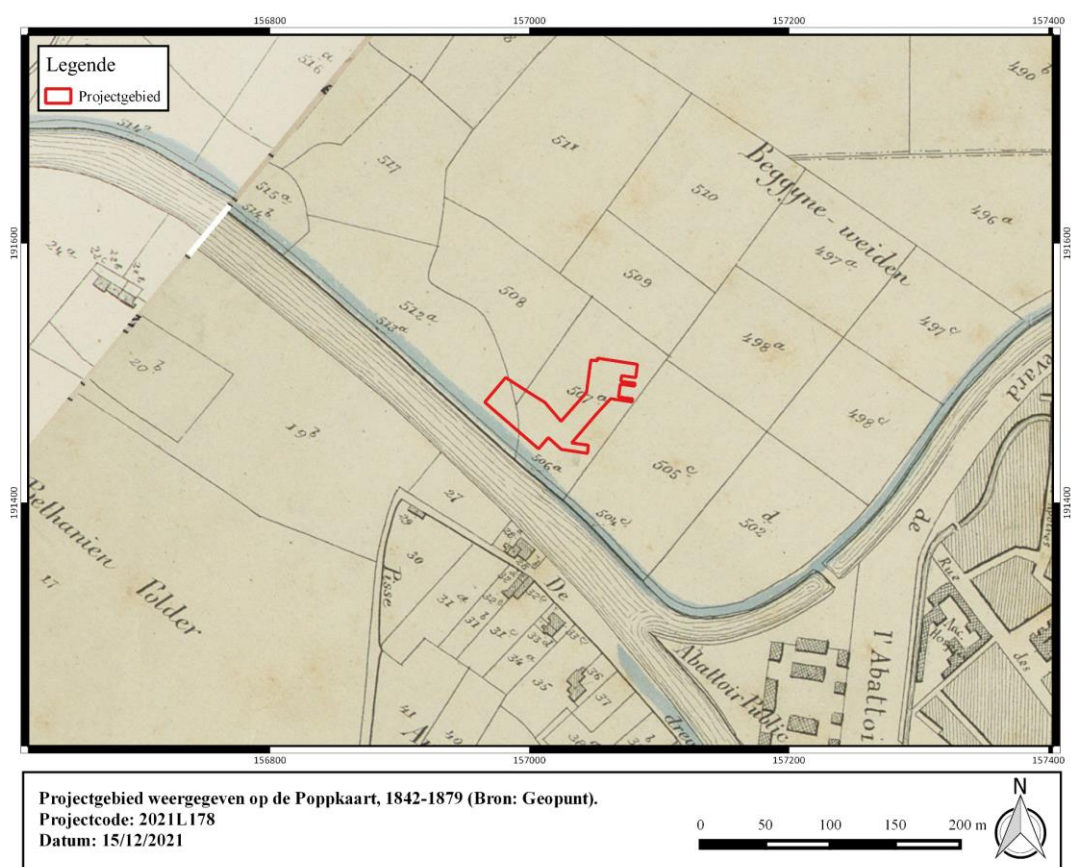

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

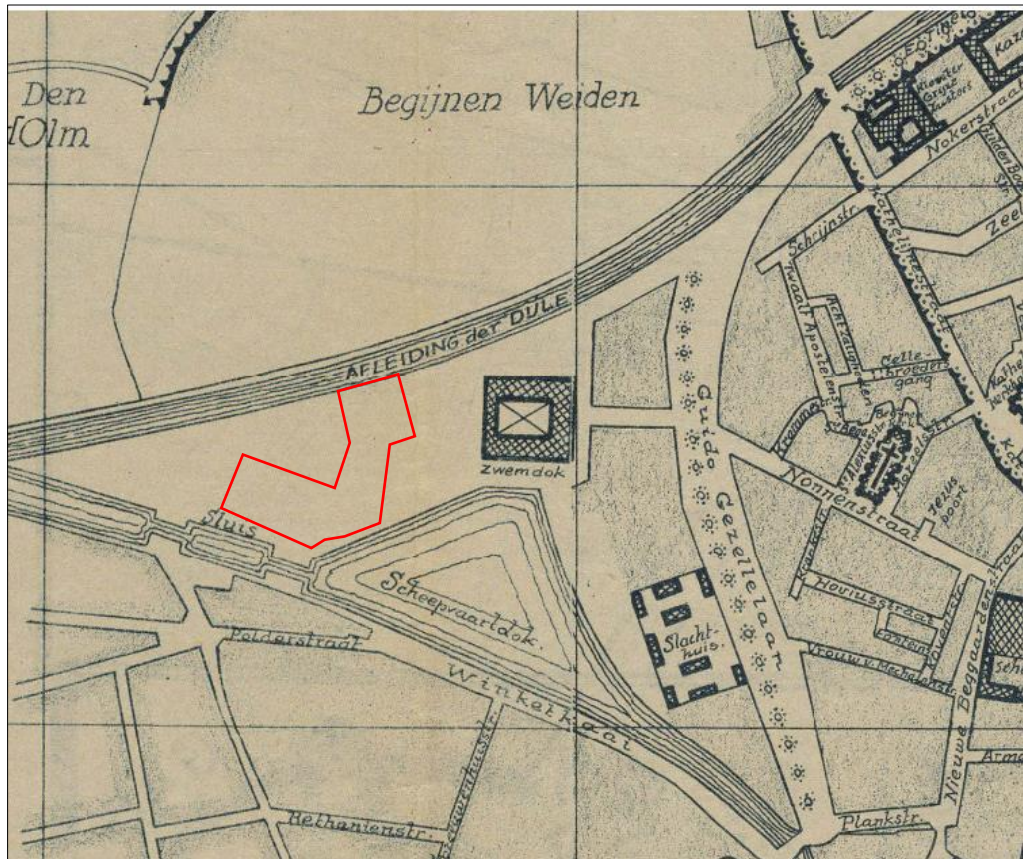

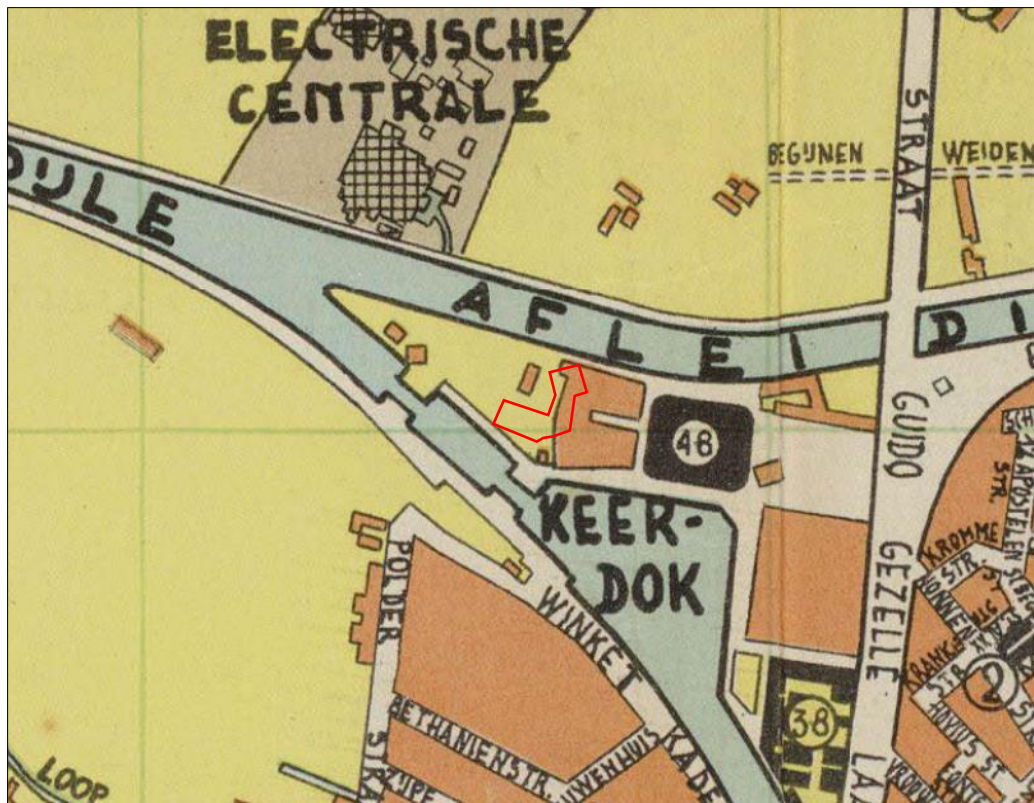
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

Figuur 26: Plan van de stad Mechelen uit 1936 (Bron: Regionale Beeldbank).

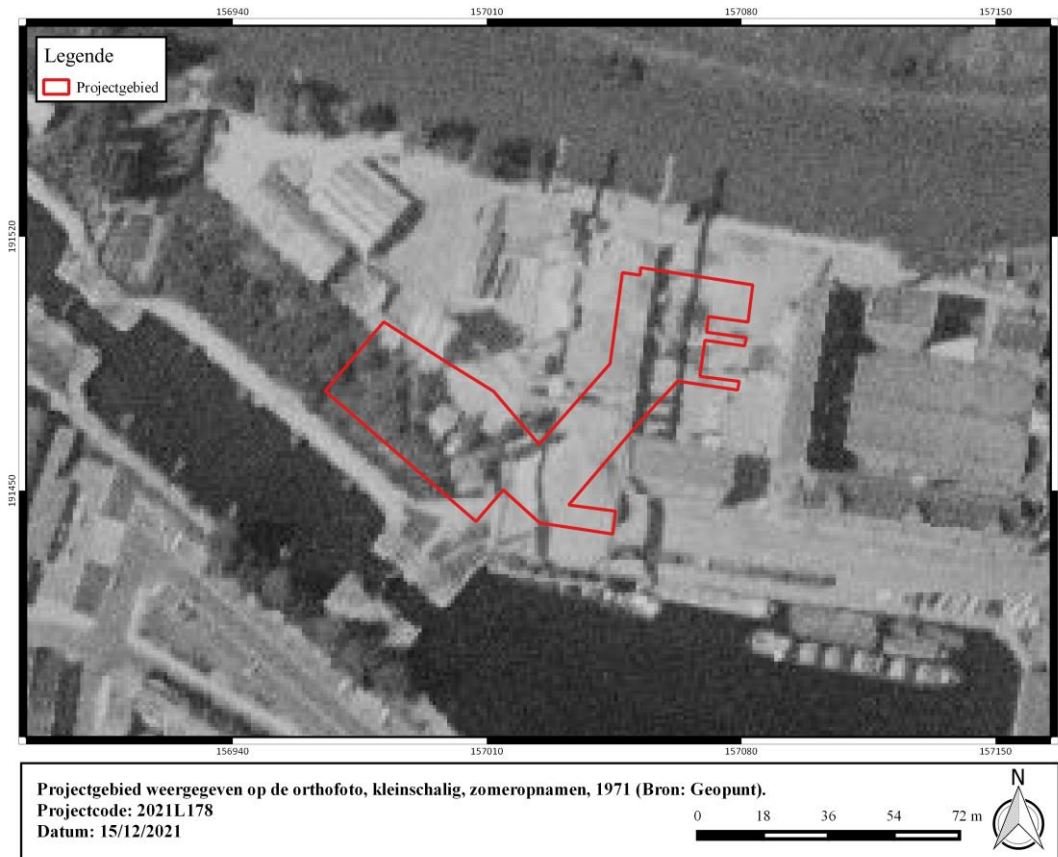

Figuur 27: Projectgebied weergegeven op een plan van 1945 (Bron: Regionale Beeldbank).

1.4.3.4 Huidige gebruik en verstoringen

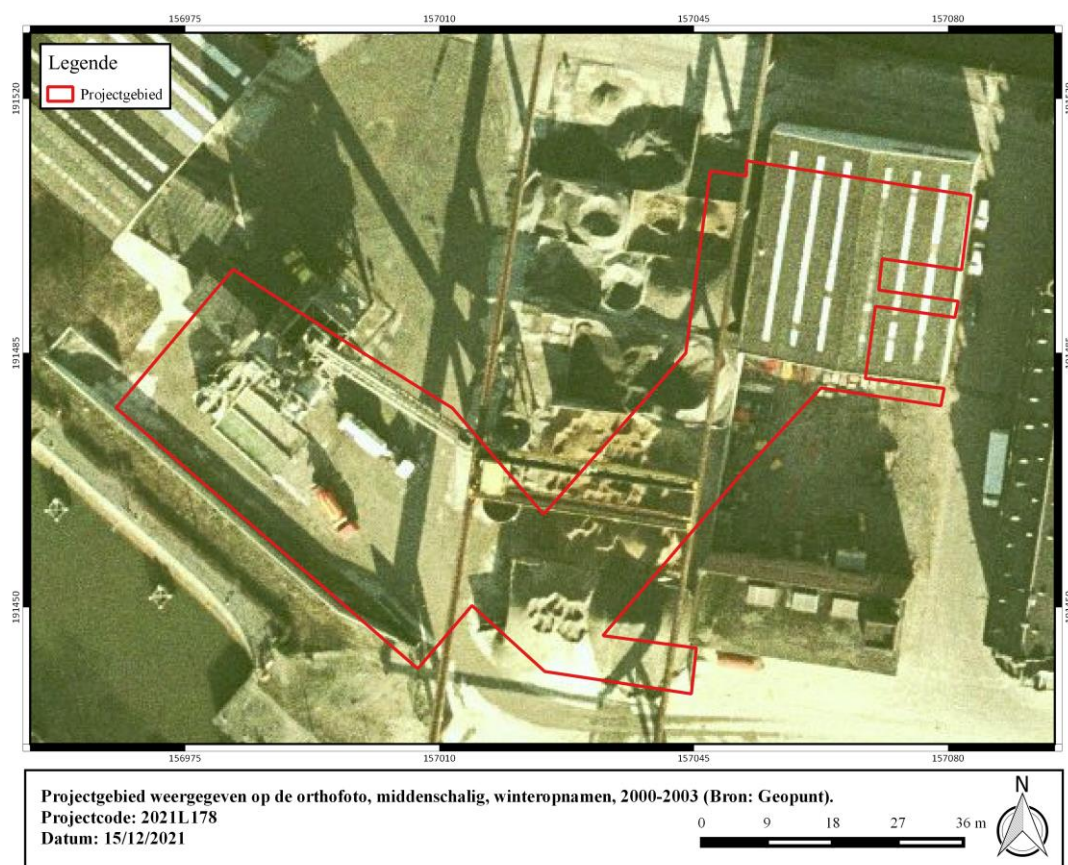
De orthofotosequentie geeft een zekere evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Reeds op de oudste luchtfoto's is het overgrote deel van het plangebied bebouwd en verhard. De gebouwen binnen de projectgrenzen maken deel uit van een betoncentrale.

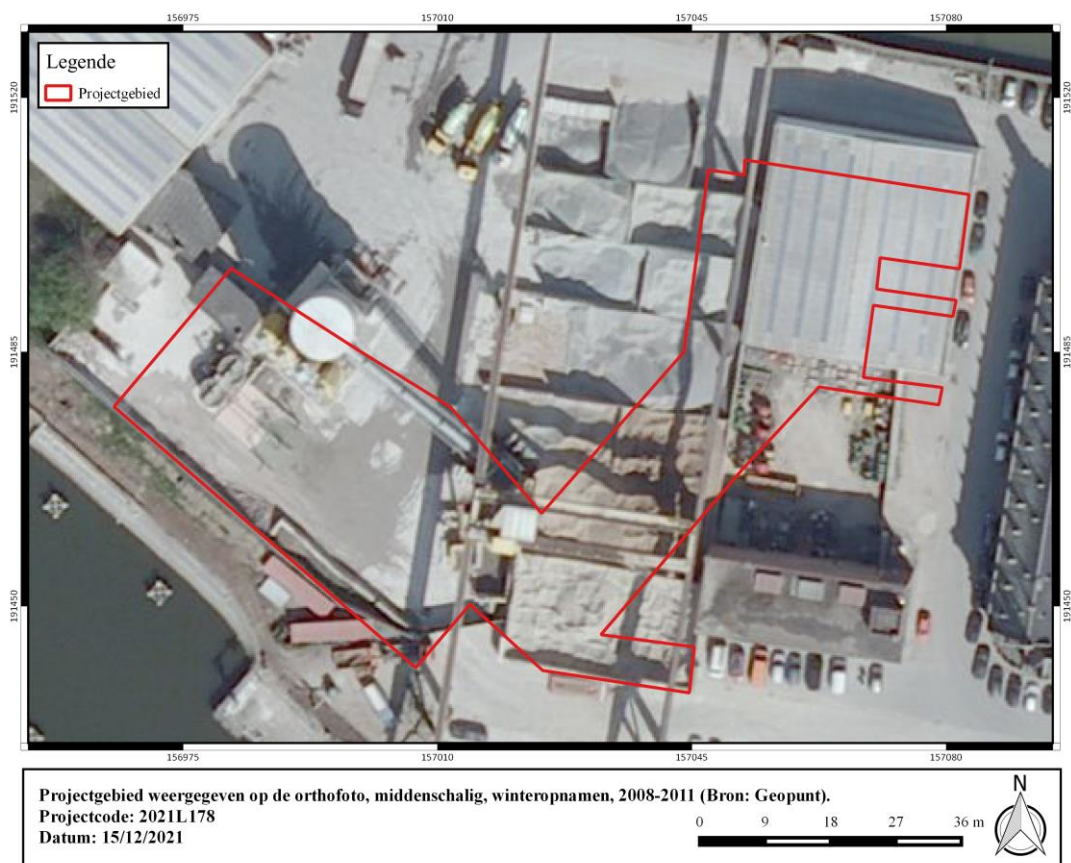
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

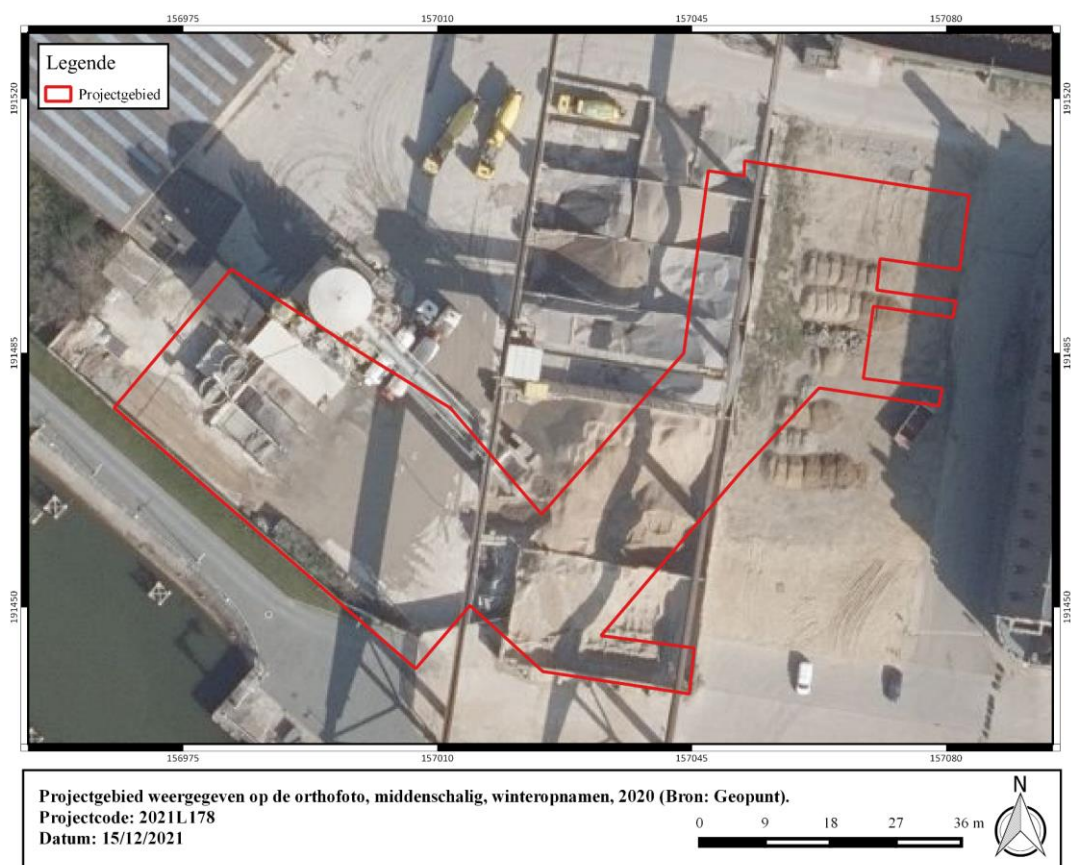
Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de realisatie van nieuwe meergezinswoningen met ondergrondse parking op een terrein tussen de Afleidingsdijle in het noorden en de oorspronkelijke loop van de Dijle die door de Mechelse binnenstad loopt in het zuiden. Het onderzoeksgebied grenst in het oosten aan het Rode-Kruisplein. Het volledige projectgebied is ca. 3335 m² groot en wordt op heden integraal ingenomen door de gebouwen van een voormalige betoncentrale en is integraal bebouwd en verhard. Alle aanwezige infrastructuur wordt gesloopt in het kader van de geplande ontwikkeling.

De stad Mechelen is gegroeid vanuit één of meerdere nederzettingen langs de Dijle. De rivier verdeelt de stad in twee. Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen het oorspronkelijke alluvium van de Dijle. De Quartairgeologische kaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied een profielopbouw weer waarbij de top bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Holoceen. De bodemkaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied geen bebouwing weer. Rondom het projectgebied worden voornamelijk opgehoogde terreinen weergegeven. Het beeld van het DHMV doet vermoeden dat dit ook ter hoogte van het onderzoeksgebied het geval is. Dit blijkt ook uit reeds uitgevoerde bodemonderzoeken. Hierin wordt gesteld dat de bovenste 1,9 m van het profiel bestaat uit aangevulde gronden met steenfragmenten.

Op het cartografisch materiaal is te zien dat het onderzoeksgebied zich net ten noordwesten van de Mechelse stadsmuren bevindt. Doorheen het 16^e-, 17^e- en 18^e-eeuwse kaartmateriaal is te zien dat het terrein vrij blijft van bebouwing. Vanwege de ligging binnen het alluvium van de Dijle was het terrein waarschijnlijk minder geschikt voor permanente bewoning of bewerking. Ook op het 19^e-eeuws kaartmateriaal blijft het terrein braakliggend. In 1904 wordt de Buitendijle uitgegraven die omheen de noordelijke rand stad loopt en wordt de omgeving van het onderzoeksgebied ontwikkeld. Binnen de sequentie luchtbeelden is weinig evolutie op te merken. Op het oudste luchtbeeld is de aanwezige industrie reeds te zien.

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn meerdere archeologische vindplaatsen en indicatoren gekend. Een groot aandeel hiervan zijn waarnemingen bij werfcontroles en betreffen de recuperatie van vondstmateriaal. Het grootste deel van deze vondsten en relictten kan gedateerd worden in de middeleeuwen. Echter maakt de CAI ook melding van vondstmateriaal uit de metaaltijden en Romeinse periode. De randen van de Dijlevallei moeten ongetwijfeld aantrekkelijk geweest zijn voor rondtrekkende groepen jager-verzamelaars en vroege landbouwers. De terrassen langs de Dijle moeten dan ook quasi doorlopend bezocht en bewoond geweest zijn sinds de steentijden.

Concreet wordt de trefkans ter hoogte van het onderzoeksgebied als eerder beperkt ingeschat. Vanwege de beperkte verwachting, verwachte verstoring en relatief beperkte oppervlakte van het terrein wordt de kans op wezenlijke kenniswinst als zeer beperkt ingeschat.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2021

AGIV

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

NGI Cartesius

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

